

Аліна Зуйковська

КОНВЕРТАЦІЯ ПАРТІЙНОГО КАПІТАЛУ
ПЕРЕД ВИБОРАМИ:
ДОСВІД ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «СИЛЬНА УКРАЇНА»

Стаття присвячена діяльності політичної партії «Сильна Україна» в контексті парламентських виборів 2012 р. Розглянуто фактори впливу на формування стратегії виборчої поведінки партії. На основі контент-аналізу виявлено особливості політичної активності «Сильної України». Проаналізовано організаційний та ідеологічний капітали партії, визначено соціокультурні засади та складові її ідеологічного дискурсу.

Ключові слова: політична партія, партійна діяльність, виборчий процес, ідеологія.

Alina Zuikovska. Party capital conversion before the elections: the experience of «Sylna Ukraina». The article is devoted to the activities of political party «Sylna Ukraina» in the context of parliamentary elections 2012. The author takes into consideration the factors of party election strategy. Based on content analyses the peculiarities of «Sylna Ukraina» activity are revealed. The party's organizational and ideological capital, the sociocultural backgrounds and components of its ideological discourse are analyzed.

Key words: political party, party activity, election process, ideology.

Достатньо поширеними є твердження, що політичні партії в Україні є «catch-all-party» (партіями «хапай усіх»), що їх ідеологічні програми не є ідеологічними в класичному розумінні ідеології, що партійна діяльність ініціюється виключно під час виборів і багато іншого. Звичайно, на такі теми можна вести довгі дискусії, однак, на жаль, вони не замінюють фактів. Важливим фактором у формуванні стратегій поведінки потенційних учасників парламентських виборів 2012 р. в Україні можна вважати перехід до

змішаної виборчої системи, що для політичних партій буде супроводжуватись, по-перше, зниженням темпів їх організаційного розвитку як самостійних суб'єктів, оскільки для того, щоб бути повноцінним учасником виборчого процесу, політичним суб'єктам тепер не обов'язково мати власну політичну партію, по-друге, підвищенням інтеграційних тенденцій у взаємодії між партіями, оскільки ресурсний потенціал українських партій дає можливість лише декільком з них можливості ведення самостійної лінії поведінки на електоральному полі. До того ж, динаміка активності політичних партій під час президентських виборів була не на користь партійному будівництву: за три виборчі кампанії (1999, 2004 та 2010 рр.) кількість кандидатів, які були учасниками виборів шляхом «самовисування», зростає з 6 до 10, натомість кількість кандидатів, які репрезентували політичну партію, знизилась з 13 до 8 [2]. Стабільно низький рівень довіри до політичних партій з боку пересічних громадян, як і низький рівень партійної участі громадян в Україні є не менш важливими чинниками зниження активності партій. Однак, з формально-юридичної точки зору у функціонуванні партійних організацій в Україні спостерігаються позитивні тенденції. Лише за останні три роки приріст кількості зареєстрованих Міністерством юстиції політичних партій в Україні становив 41 [4]. Виникає питання: якщо партійна активність пересічних громадян не виходить за межі 4,6 % [10], то хто є членами 198 партій? Можна змінити статут, керівників, назву партії, її програму, розвивати регіональні осередки, одним словом, існує безліч варіантів модернізації партійної організації, але створюються нові. Скільки з таких «нових» партій стають учасниками виборчих процесів, скільки здатні впливати на політичне життя суспільства, скільки залишаються невикористаним «ярликом», від чого залежить «політичний статус» партії, з рештою, які фактори впливають на розвиток і конфігурацію партійної системи в цілому, – є відкритими і важливими питаннями як для політичної теорії, так і для практичної політики. Відповіді на зазначені питання поглиблюють розуміння політичних процесів, що дозволяє розробляти більш досконалі стратегії просування партії на

політичному ринку, а для теоретиків – вірніше визначити місце та роль конкретного елементу політичної системи, з'ясувати, наскільки він є функціональним, сприяє політичному розвитку суспільства.

Цікавою подією у партійному житті України стало об'єднання «Сильної України» і Партії регіонів, внаслідок якого політична партія «Сильна Україна» офіційно припинила своє існування. Обґрунтовуючи вступ «сильноукраїнців» до лав «регіоналів», лідер «Сильної України» С. Тігіпко пояснив наступним чином: «Для нас це було дуже непросте рішення. Але коли ми почали цю дискусію, я переконавав своїх друзів, що ми повинні тримати фокус на тому, заради чого прийшли в політику. У фокусі повинні бути конкретні справи, конкретні інтереси українців. А зміни, реформи краще роботи з сильною партією» [1], а також: «Партія – це тільки інструмент для того, щоб працювати на людей, щоб допомагати людям. «Сильна Україна» свою роботу виконала» [6]. Те, що ресурси партії «Сильна Україна» не дозволяють вести виборчу кампанію самостійно – питання, яке може бути з'ясовано скоріше після оголошення результатів парламентських виборів 2012 р., питання, чи виконала свою роботу партія, – риторичне і в якійсь мірі утопічне, оскільки навіть поверховий аналіз діяльності політичної сили, не дозволяє стверджувати, що ті чи інші дії у повній або частково повній мірі відповідають задекларованим у партійній програмі цілям і завданням. Разом з тим моніторинг діяльності «Сильної України», контент-аналіз установчих документів та інформації про партію, що циркулювала в інформаційному просторі за останні чотири місяці, дає цікаві для розуміння української практики партійної активності результати.

В оцінці діяльності будь-якої організації можна визначити такий параметр, як «організаційна спроможність», що відображає ступінь розгалуженості інфраструктури, розгалуженість мережі співпраці з іншими організаціями, комунікаційні та людські ресурси, що дозволяють організації досягати поставлених цілей.

Щодо «Сильної України», то її організаційні можливості виглядають таким чином. Структура партії налічувала 27

регіональних організацій (у всіх областях України, м. Києві та Севастополі), партнерами партії були 227 громадських організацій (у цілому по Україні), лідер партії активно підтримував зв'язки з громадською організацією «Реформаторський клуб», до складу якого входять лідери українського бізнесу в таких сферах, як банки і фінанси, комунікації, виробництво, комп'ютерні технології та інші [5]. Формально до складу Центральних керівних органів партії входило 111 осіб. До Національного Бюро (яке, відповідно до статуту, займалося визначенням стратегій і напрямів діяльності партії) входило 84 осіб, 59 % з яких були представниками регіонів. Разом з тим, за нашими підрахунками, «актив» партії складала 12 чоловік, з яких: Голова партії, С. Тігіпко – відомий політичний діяч, який на президентських виборах у 2010 р. посів третє місце серед 18 можливих претендентів на пост Президента країни і який зараз займає пост віце-прем'єр-міністра соціальної політики; заступники Голови партії – публічно відомі представники експертного середовища – О. Кужель і К. Бондаренко, котрі утворювали «найближче оточення» лідера. А також заступники Голови та керівники Національного секретаріату партії – два публічно невідомі, але важливі для партії діячі, які здійснювали адміністративне управління партією – С. Вітер та О. Ільчук; 7 регіональних лідерів – представників Вінницької, Волинської, Житомирської, Львівської, Одеської, Харківської, Херсонської областей), які знаходились одночасно у складі двох центральних керівних органах «Сильної України» – Національної Ради і Національного бюро, а також змогли забезпечити партії високу для субкультури визначених регіонів електоральну підтримку на президентських і місцевих виборах 2010 р. Необхідно вказати й на те, що партія мала своїх представників у владі (центральної і місцевій): директора Державного центру зайнятості Міністерства соціальної політики України, 4 790 депутатів місцевого рівня і 168 сільських, селищних міських, голів [3]. Мережа співпраці партії з громадським сектором була достатньо розгалуженою. До складу «друзів» партії [8] входили громадські організації з усіх областей України, найбільша кількість яких знаходились, за

нашими підрахунками, у Київській (75 організацій), Дніпропетровській (33), Запорізькій (30), Донецькій (25), Одеській (15), Чернігівській (19) областях.

Очевидно, що такий потенціал міг дозволити партії мобілізувати як «пасивних» членів партії до певних партійних заходів (наприклад, досвід проведення «Народного праймерізу», організації громадських обговорень, популяризації реформаторських ініціатив представників партії у владі), так і заохочувати виборців на свою користь.

Важливою складовою політичної активності партії є її ідеологія – здатність партії артикулювати важливі для суспільства проблеми у формі програмних цілей і завдань. Але ефективність діяльності партії, як свідчить досвід, полягає не в здатності втілювати задекларовані цінності в життя, а у здатності партії змушувати вірити громадян у те, що ці цінності й принципи, які було проголошено, втілюються або вже втілені в життя.

Контент-аналіз програмних документів «Сильної України» (Програма, Програмний маніфест і проект нової редакції Програми партії) дозволяє стверджувати, що ідеологія цієї партії була побудована на поєднанні державного, національного і громадського компонентів політичної ідентичності. Ключові актори репрезентовані категоріями: «держава», «Україна», «влада», категорії: «громадянин», «українець», «людина» – уособлювали макрорівень зазначених систем ідентичності; категорії: «людина», «громадянин», «українець» – мікрорівень. Категорії, що уособлювали колективного актора, зокрема «Україна», «народ», «держава», «влада» (ураховуючи зміни у закінченнях), вживалися відповідно 95, 43, 29, 25 разів. На відміну від цього, категорії, що уособлювали індивідуального актора вживались у тексті Програми менше: «громадянин» – 11 разів, «українець» – 8 і «людина» – 3 рази.

Стратегія розкриття програмних пропозицій партії полягала у метафоризації і суспільно-політичних проблем: «політичні війни «всіх проти всіх», «можновладці захопилися політичними іграми», «держави, що не відбулися», «політичний безлад», «нищівна конкуренція», «вузлові точки корупції» та інше, вирішення яких можливе через

«реформи» і «зміни» [9]. Це створювало додатковий емоційний фон, сприятливий агітаційному впливу.

Пропозиції щодо змін і реформ містили традиційні для програм сучасних українських партій політичний, економічний, соціальний і зовнішньополітичний блоки. Унікаючи переказу пропозицій, закладених у програму «Сильної України», відтворимо ключові проблеми, які партія пропонувала вирішити, та цінності, через які пропонувані рішення обґрунтовувались.

До кола проблем, які визначались актуальними для українського суспільства, увійшли такі, як: «політична нестабільність», яку «спричинили зміни до Конституції України 2004 р.», «бідність, безробіття і корупція», які складно подолати через брак професійності; «гостра політична та фінансово-економічна криза» [9, с. 3; 5].

Пріоритетність серед цінностей, до яких апелювала партія, розподілялась таким чином: відповідальність – вживалася 26 разів у тексті програми, справедливість – 16 разів, рівність – 15 разів, конкуренції – 14 разів, свободи – 12, солідарності – 3, патріотизму – 2 рази.

Ключовою ідеєю, яка була покладена в основу програми «Сильної України» була ідея реформ, які позиціонувались як спосіб здійснення «необхідних для України змін». «Реформи» партія пропонувала провести в сферах: державного управління – «державний апарат без бюрократії і свавілля чиновників»^{*}; політичних інститутів (виборча система, місцеве самоврядування, судова система, проблема корупції); економіки (податкова, бюджетна, житлово-комунальна, аграрна реформи, реформа ринку праці); соціальної сфери (удосконалення системи соціального захисту, адресна допомога, освіта і наука); безпека (позаблоковий статус країни, рівноправність і незалежність у відносинах з ЄС, добросусідство і незалежність у відносинах із РФ).

---

^{*} Часто спрощення тверджень до слоганів призводять до таких змістовно-логічних колізій, на кшталт процитованого слогану, він стверджує неможливе і змушує поставити у цьому випадку питання: «Що таке державний апарат і як він можливий без бюрократії?»

Особливість політичної риторики, що містилась у програмних документах, полягає, по-перше, у зображенні виключності історичного моменту, фатальності, наявності єдиного шансу для здійснення «правильного вибору»: «...Україна отримала історичний шанс...», «гідно відповісти на щоденні виклики», «ми сьогодні постали перед вибором...», «виклики, які постали перед Україною... потребують негайних і рішучих дій», «провал неприпустимий, народ його не прийме, історія його не пробачить» та інші. По-друге, для висування твердження використовувалась стратегія протиставлення і відкидання, наприклад: «Ми будемо наші відносини на паритетних засадах, а не за принципом «той, що веде» та «той, кого ведуть», і в громадських організаціях ми, передусім, бачимо партнерів та односторонців...» [7], «відповідальність – безвідповідальність», «професіоналізм – брак професіоналізму» і т. д. Зазначене дозволяє виділити декілька соціокультурних тем, на ґрунті яких формувалась партійна ідентичність виборців.

Фаталізм – панування обставин над життям особистості, віра в долю, історичний шанс, що знайшло відображення у нав'язуванні партією ситуації постійних Викликів, криз, складних обставин, підкресленні гостроти моменту. Політизація цієї риси нівелювала ідею особистості як актора політичного життя, сприяла розвитку колективізму.

Місіонерство – навіювання необхідності переосмислення життєвих позицій, із можливим запереченням, відкиданням попереднього досвіду, його здобутків, створення нової моделі світу. Політизація цієї риси спостерігається у багатьох програмах сучасних українських партій, але специфіка ідеології «Сильної України» полягала у пропонуванні не стільки стратегії, скільки конкретних механізмів вирішення масштабних суспільних проблем, у використанні лексики управлінців («ефективність», «баланс», «регуляція/дерегуляція», «координація», «субординація», «стимули», «розрахунки» та інші). Таке ствердження і навіювання «істини в останній інстанції» перетворює соціальний світ на утопію і призводить до зниження критичного мислення виборця, сприяючи розвитку популізму.

Волюнтаризм/активізм – не примирення з обставинами, настанова на зміни, рішучі вольові дії, що було відображено у вживанні таких слів і виразів, як «необхідність рішучих дій», «необхідність змін», «політична воля» та інші. Політизація цієї призводить до мобілізації вольового ресурсу виборця, спричиняє потребу в пошуку сфери докладання дій, сприяє рекрутації лідерів.

Відмітимо, що одночасна апеляція до наведених культурних рис ускладнює формування моделей політичної поведінки виборця, оскільки поєднання цих рис призводить до зіткнення взаємовиключних настанов, виникнення суперечностей у загальній когнітивній схемі пояснення соціально-політичної дійсності, що пропонується партією. Це знижує ефективність впливу ідеології, уповільнює формування партійної ідентичності.

Результати контент-аналізу інформаційних повідомлень про «Сильну Україну», що з'являлись у телевізійному та інтернет-просторі, дозволяють визначити зміст дискурсу, який нав'язувався партією.

Тема *реформування*, що знайшло відображення в ініціації публічних обговорень щодо законодавчих ініціатив, зокрема: Законопроекти «Про контроль трансфертних цін при операціях між пов'язаними особами», «Про зайнятість населення», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ініціативах прийняття «Трудового кодексу», «податку на багатство», «Нової соціальної політики» та «економічного блоку змін, що спрямовані на поліпшення умов ведення бізнесу та покращання інвестиційного клімату». Зазначена тема підкріплювалася риторикою *перфекціонізму* та *модернізації*, що знаходило відображення у вживанні таких слів і виразів, як «удосконалення», «підвищення», «покращання», «рухатись шляхом змін», «змінити країну», а також – «дерегуляція», «детінізація», «збалансування», «стабілізація», «легалізація» та інших. Ідеї, що пропагувались громадськості від партії, знаходили свою легітимацію в таких цінностях, як «соціальна відповідальність», «корпоративна відповідальність», «соціальна справедливість», «конкуренція», «соціальне партнерство», «демократія».

Тема *соціально орієнтованої держави*, поява якої багато в чому була зумовлена діяльністю С. Тігіпка як міністра соціальної політики. Її зміст утворювали сюжети по проблемам «соціального характеру» пенсійної реформи, зарплат, пенсій і соціальних виплат, прожитковому мінімуму, ринку праці, збереження родини, соціального захисту дітей-сиріт. Артикульовані ідеї супроводжувались вживанням таких слів та виразів, як «підвищено», «погашено», «зростає», «поліпшено», «спрощення», і знаходили легітиміацію в таких цінностях, як «соціальна справедливість», «європейські стандарти», «соціальна рівність», «турбота» та інших. Також до цієї риторики входила тематика й «економічних реформ» з сюжетами про «бюджетну політику», «податок на багатство» та «оподаткування офшорних зон», «енергоощадні програми», «інвестиційний клімат» та «ІТ-технології».

Тема *бюрократії і корупції* займає другорядне місце, порівняно з двома вищевизначеними темами, оскільки не знаходило (на період аналізу) втілення в конкретних ініціативах, залишаючись «віртуальною». Ці сюжети підкріплювались вживанням таких слів та виразів, як «уповільнення реформ», «контроль з боку влади», «тиск з боку влади», «перевірки бізнесу», «відсутність політичної волі» та іншими.

Відмітимо ще декілька особливостей політичної риторики «Сильної України». По-перше, за період з грудня 2011 р. по 17 березня 2012 р. було виявлено тенденцію до збільшення декларативного компонента ідеологічного дискурсу, що супроводжувалось підвищеною кількістю вживання таких дієслів, які визначають «перспективу» («буде», «планується») і ретроспективу («підвищено», «зросло»), це відволікає увагу від того, що нині відбувається. По-друге, позиціонування політичних суб'єктів в ідеологічному дискурсі «Сильної України», між якими ініціюється взаємодія має абстрактний характер («влада», «державна», «уряд», «суспільство», «країна» тощо), а ініціатор взаємодії – конкретний, персоніфікований («Сергій Тігіпка» з різними модуляціями: «міністр», «урядовець», «політик»); лівова частка інформаційних повідомлень присвячена діяльності й ініціативам виключно С. Тігіпка.

З огляду на вищесказане, повернемося до питання про спроможність партії до спроможності тієї чи іншої політичної сили бути суб'єктом виборчих перегонів і мати можливість до реалізації самостійної стратегії боротьби за владу. Чому «Сильна Україна» самовизначилась як «слаба», відмовившись від набутого досвіду і накопичених ресурсів? – питання, на наш погляд, не до партії, а до політичного режиму в Україні та тих змін, які відбуваються в ньому. Цілком логічним стає припущення, що якщо партія має слабкий адміністративний ресурс і ускладнений доступ до ключових фінансових груп впливу, і якщо вона задекларувала своє бажання брати участь у політичній боротьбі за владу, то вона намагатиметься зблизитись із тими партіями, які дозволять їй компенсувати відсутність цього ресурсу. Таке припущення може бути свідченням того, що адміністративний ресурс залишається визначальним у конкурентоспроможності партій, а отже, зберігає свою цінність для політичної системи, впливаючи на якість демократії. Разом з тим, наголосимо ще раз, що зміна виборчого законодавства багато в чому визначила перебіг партійного розвитку, змінивши вагу партії порівняно з політичними лідерами у офіційних змаганнях за владу.

---

1. Виступ С. Тігіпка на XIII з'їзді Партії регіонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://silnaukraina.com/news/show/id/2473>

2. За даними сайту Центральної виборчої комісії України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp1999/WEBPROC0>, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>, <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>

3. За даними сайту Центральної виборчої комісії України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001>, а також – <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001>

4. За даними сайту Міністерства юстиції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/parties>

5. За даними сайту громадської організації «Реформаторський клуб». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reform-club.com.ua/club/administration/>

6. Звернення С. Тігіпка до членів партії «Сильна Україна». Facebook.com/Tigipko. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=aG1-GmZwCkw&feature=youtu.be>

7. Офіційний сайт політичної партії «Сильна Україна». Новини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://silnaukraina.com/static/page/id/181>

8. Офіційний сайт політичної партії «Сильна Україна». України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://silnaukraina.com/static/page/id/181>

9. Програма Політичної партії «Сильна Україна». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://files.silnaukraina.com/cat_files/Program_Strong_Ukraine_ukr.pdf

10. Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг [Електронний ресурс] / за ред.: д.е.н. В. М. Ворони, д. соц. н. М. О. Шульги. – К. : ІС НАНУ, 2010. – 636 с. – Режим доступу : http://www.i-soc.com.ua/institute/smonit_2010.pdf